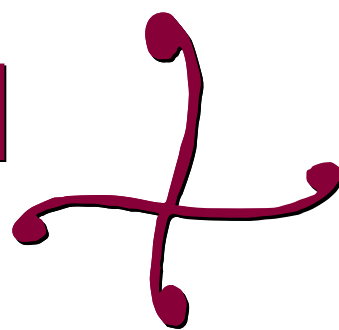

EUSKALERRIAREN EDESTIA-I (XII.)

2. ZATIAN.

Sarreratik datorrena.

Emen, derrigorrezkoa da aitatzea.

Alpeetan, Aleman, Italiano ta Franzes izkelki edo mintzadarretan berba egiten dala eta bai beste bost edo sei izkuntz geiagotan.

Adibidez:

-Romance, Suizan % 0'7, 50.000 giza seme alaba.

-Ladino, aurrekoen mintzadarra dana eta Dolomitasen erdian 10.000 giza seme alabak berba egiten dabena.

-Friuli, Austria, Eslovenia eta Italiaren muga 500.000 giza seme alaba.

-Occitano, Piamonteko lurraldean 200.000 giza seme alaba.

-Esloveno, Piamonteko mugan, Trieste eta Gorizian 80.000 giza seme alaba.

Alpes eta Kaukasoren gertakizunetan mendi andien babesean, izkuntz geiago bizi dirala eta euren nortasunak obeto zaintzen dirala ikusten dogu.

Alpeseko errietan euskal mitolojian bezela, antzeko gauza asko daukiez artean.

Italian beste toki izen batzuk: Ligurian: venasca.

-Genovan: benasco.

-Pavian: beaschi.

-La Chapelle: benêche.

-Vaucluse: venasque.

-Napoles ta Kampanian: ausona ta liberi.

-Salermon: orria.

-Potenzan: anzi, abriola, banzi, eta abar.

Siziliari buruz, garrantzizko gauza da, 25urtetik 10'era bizi zan Silio Italiko olerkariak esan ebana aipatzeari: Siziliako alor edo soroak⁽¹⁾ leenengo landu ebezanak Oñamendi edo Pirineosetik bera joan zirenak zirala, eta euren lurraldearen erreka aipatzea bearrezkoa izanda, euren ezagutzazko gogoketan ulertu egiezan: zikanos zirala esan eben.

Zikano berbea, baleike Oñamendian⁽²⁾ dagon Zinka ibaiaren izena izatea.

Naita ziurtasun guztiagaz egon ez.

(1) Alor edo soroak = campo de cultivo. (2) Oñamendian = Pirineos.

Ararat mendia Armenian

Eskozia, Gales, Irlanda ta Ingalaterran Euskerazko toki izenak⁽¹⁾.

Zalantza aundiko berbak dira: barri edo berri adizkietan amaitzen diranak.

Landa berbea adibidez⁽²⁾, edo Irlandan, Gara ibaia.

Eskozia eta Irlandaren meaguneko lurretan: carrick berbea (karr = piedra) edo scoth (-sk doñuan, eusko, ausko edo basko lez) ta Glasgow (gasko doñuan).

Kaukasoan.

Zalantzazko berbak eta sinisgabekeria artu bear diranak dira, Jeorjian adibidez: Gorbeya (Bizkaia ta Araba bitartean dagon mendi ederra lez).

-Armenian: Ararat mendia (Araba, Gipuzkoa ta goi aldeko Nafarroaren bitartean dagoan Aralar mendi eta edo mendi besanga lez).

-Edo Gora (lurrealde orrean izkuntzan Montaña esangura dauana eta Euskeraz Arriba).

Bereber inguruan.

Zalantzazkoak dira: Magdalenien se garai alditik datozen berbak -barri abotsean amaitzen diranak, adibidez: **Sugabarri**, **Zuchabarri** (Ptolomeo), edo **Sucbar** (Pliniok).

-Eta beste batzuk, euskal toki izenak osotzeko ekarten dauan adizkiakaz⁽³⁾, adibidez: gar)a (altura), garb, garian, gar-daya eta abar.

Karl Bouda aleman⁽⁴⁾ euskalaria, eta errusiaren izkuntzako berarizkoak⁽⁵⁾, esaten eban.

Euskerea eta Siberiako izkuntz artean, urbilleko abotsak aurkitu edo argiratu⁽⁶⁾ egin ebazala, argi ta yrgi (luz) berbaren arteko legez.

-Bele (cuervo), lepo (cuello), gurdizka (carreta), elur-lera edo elur-narraren (trineo) artean adibidez.

Eta berarizkoen⁽⁷⁾ artean esaten dabe: euskerea ta uraleseko izkuntzarekin, Fines, Ungaro, eta Siberiako Obi ibaiaren

(1) Toki-izenak = topònimos. (2) Landa = nai-ta keltiar berbea-be ba dala, gogoratuz. (3) Adizkiak = elementos verbales. (4) 1.901ean Anburgon jaioa ta 1.979an Erlangen il. (5) Berarizkoak = Especialistas. (6) Argiratu = Descubrir. (7) Bera-rizkoen = especialistas.

ibarrean bizi diran errien fino edo sendi-ugriara⁽⁸⁾, suomiera⁽⁹⁾, laponiera, ungariera ta abar, Ostriaren izkuntzakaz, kidetuta dagozela.

Mitxel Morban, Timo Riiho eta Maria Teresa Etxeniketik be ikertu ebezan zitekezen orreik, eta iztegiko zenbaketari bidearen emonak beti izan ziran %tik 5 baiño gitxiago.

A ta guzti euren esana: Euskerea, Uralo Altaiko izkuntzakaz senidetuta dagoena da.

Europa, Asia eta Afrika, zelango antolamenduan eta izkuntzarekin geratu ziran egokituta arri aldia amaitu zanean 1.000.000 -3.500 eta Eneolitiko edo arri alditik Tupiki edo brotzezko aldian K.a. 3.500-1.400 sartu ziranean ?.

Ikusi dogu, zelan aize ta lurraren giroak epeltzen joan ziranetik, janari billa aurrerakuntza aundia emon ebela, zitu, bii, ale edo Fruituak ugari artzeko.

Orregaz batera, euren denborak be nasaitzen asi jakiezan, giza legean aurreratzeko eta bear ebezan arri landuak trebetasunean egokitzeko.

(8)Uraletako izkuntz ugarien artean adar nagusiena dana. (9) Suomiera = Finlandiako erriaren izkuntza.

Dana dala, leiñuak auzotasunezko lurraldeetan antolatuta geratu ziran, bakoitzaren batzar ta izkuntzapean Atlant Itsasotik Urruneko Asiaraiño, ta Europaren Iparraldetik Afrikaraiño.

Orduko lur zabal aiek, mutur batetik bestera joateko oiñez ibilita, lar urruti geratzen ziran lez, leen Euskerazko errotik sortutako mintzadar antzeko ezberdintasun baten azkortu ziran, eta denborearen irauntasunekin asken baten, naita erpe batekoak izan arren, eta leiñuaren auzotasunagaz arremanak euki, izkuntz ezberdiñetan egokitu ziran.

Eta milla urte askoren igarotasunean, euren arteko jakintzak aldagarri edo trukagarritasunezko ekintzan bizi ziran, nortasunezko askatasunaren arteko *lots edo begirune* ta demokraziaren ekandu bidez, bakezko zentzu aundiak lortuz.

Euskalerrria ikusi dogun lez, or, Atlant-itsasotik Alemania erdiraiño eta Eskoziatik Kadizeraiño lortu ebala bere jendekuntz aundia, Ekialdetik norkeriaren menperatzailetasunezko gogo ta oiturak agertu ziran arte.

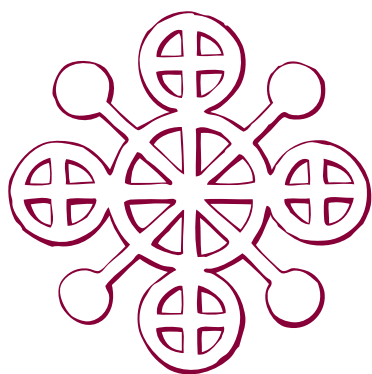
Eta Euskalerrriko edesti au aurrerantza joaten danean argi ikusiko doguna, gure euskal lurra zelan joaten dan murrizten, naita Euskalerrria berak, bere nortasunaren ekanduzko zentzunetik ezer galdu-gabe, eta batera, menperatzailearen alegiñak bildugarrizkoak izan arren, ez dirala izan gai, euskaldunak Jainkoari begira lortuta daukaguzan ekanduzko siñismenak ezereztutea, toki-izenaren aztarnakaz sortzen dan lez, irugarren zaititik aurrera ikusiko dogunez.

Eta emen K.a. 3.000ko urtetan eukiten dogu lurraren lenengo murrizketa, Iberoak Afrikatik urten da⁽¹⁾(?) eta erdi ugarte onen erdi-aldean, Ipar Mendebal eta Egoaldean kokatu ziranean.

Nik ez dotena sinistuten, Ibero orreik leen Omosapiens edo euskaldunak ziralako, eta edestilariak esaten dabezan aldaketak, euren ugaritasunean agertu jakiezan zabaltasunen bearrezkotasunetik sortu ziralako.

Europara ez zan agertu bigarrenez ekialdeko alderraiezko leiñutasunik, arik eta K.a. 2.000 urte inguru Alemaniako lurraldeetan Keltiarrak agertu arte.

(1) Iberoak Afrikatik urtenda? = Iberoak euskaldunak izan ziran.

3. ZATIAREN.

Aurkezpena.

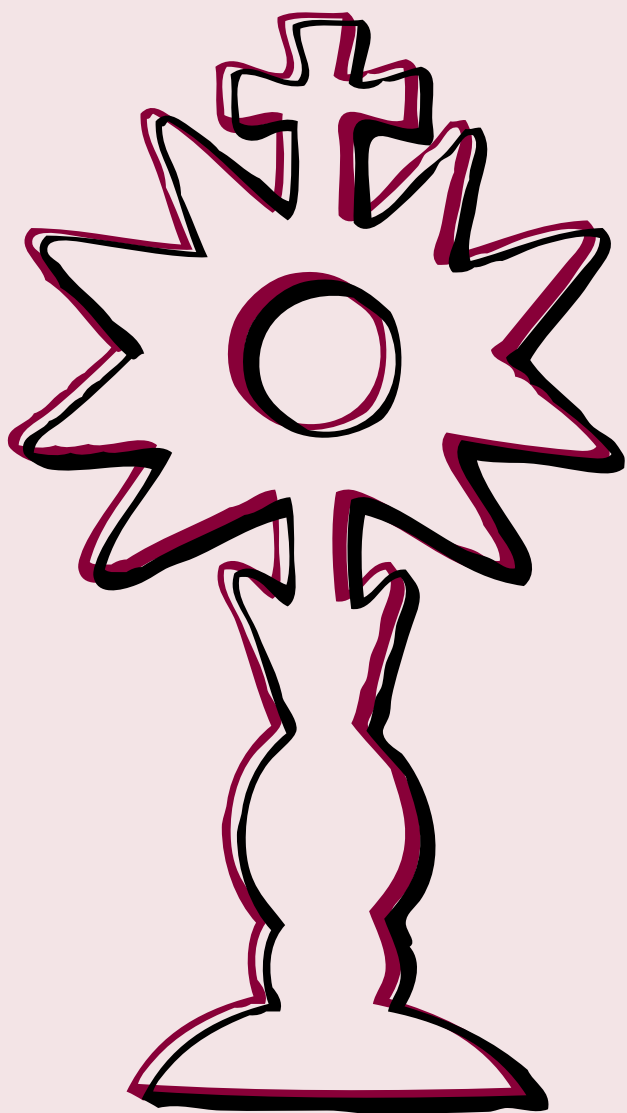
(2) *Arri-landuen legunketako* = *piedra pulimentada*. (3) *Menast-aldia* = *edad de los metales*. (4) *Xautzaille* = *consumidor*. (5) *Estal-itx* = *disimulo, eufemismo*.

Neolitiko Mesolitiko denborak edo askeneko arri-landuen legunketako⁽²⁾ aldiak K.a. 10.000 urtetik 5.000 urterarte izan ziranetik, gero Eneolitiko edo menast⁽³⁾ aldiko denboran sartzeko, aldaketa aundiko denborak izan ziran, eiztariak izatetik, artzain izatera, eta landarearen mozkiñak batzeagaitik lurgintza edo nekazaritzara aldatu ziranean, xautzaille izatetik⁽⁴⁾, egille izatera aldatu ziralako, eta emendik aurrera sartzen gara Mundu onetan sortu ziran jendekuntzetan.

Jendekuntzatan sartu zirala, estal-itx⁽⁵⁾ edo esateko era-bat da, jendekuntzatuta beti egon garalako, edo gai-mundu onetara jaio gintzazanetik bai beintzat.

K.a. 8.000 urteetan Saarako basamortua be, belarzelai edo bazkalarre aundi bat izan zan denbora orreitan.

Neolitiko denborak, bigarrenko arri erinduaren denborak dira eta Mesolitikoaren aldiak askeneko arri-landuarenak, gero Eneolitiko edo tupiki denboretan sartzeko.

Menast alditan sartzeko denborak, Ekialde Urbillean eguraldi beroagaitik orain 9.000 urte asi zan eta Europan 6.000 urte inguru, negu-giro edo otz aundiko eguraldiak euki ebazalako oraindiño.

Eta 4.500-2.000 urte bitartean sortu ziran orduko gizartearen aldaketa aundienak berotasunezko eguraldiak agertu ziranean.

(1) Eziketa = *doma de animales, amansamiento, domesticación*. (2) Domu = *importe, valor, coste, capital, caudal, fortuna, empeine del calzado*. Domu-bide = *capitalismo*. (3) Iraun-erazi = *hacer durar, conservar*. (4) Zumel edo mimen = *mimbre o bara de mimbre*.

Eguraldiaren berotasunezko aldaketa oneikaz, eizaren oitura apur-bat bastartuta, etxegintzan eta erriak sortzen asi ziran, eta bete beterik arri-landutik, bei, txerri, ardi ta basautzaren eziketara⁽¹⁾ aldatuta, artzainketan edo abere zaintzan asi ziran, domu bidean⁽²⁾ oso osoan sartuta.

-Etxegintza edo buzingintzan be asi ziran, eta ortik aurrera barazki ta okelak egosiz gain, ura be etxe barruan iraun-eraziten⁽³⁾ zan.

-Zumel edo mimenezko⁽⁴⁾ otzarak.

-Lumentzan aurkitutako errotea, bii, zitu, edo aleak esagutzen ebezala esangura dau.

-Baita errekan ibilteko zuaitzak ustuten.

-Errioxako Añes, Gazteizeko zelaietan, Elgetan, Atzania, Kalamua, Gorriti, Belate, Landarbaso, Jaizkibel, Ilbardin, Abarratein aurkitu ziran illobi edo illetako-arripil, tregoarri edo trikuarri, jentillarri eta Neolitikoaren aldiko Mairuelegorretan, Surbi, Santimamiñe, Lumentza, Urtiaga, Jentiletxeta, Kastelar, eta Isturitz'eko leize-zuluzko aztargunetik, etxegintzara aldatu ziran.

Euskalerriko seme-alabak bear eben guztirako, oso trebeak izan bear ziran, gauzak egokitzen, eta gauza guzti oneik ez ziran kanpotik etorritak, indoeuropeo alderraien aztarnik ez dalako euren euskerazko izenetan aurkitzen.

Emen eta iñoren elkar-naste barik jendekuntzatu ziran Euskalerriko seme-alabak, euren azturabideko oituran, eta egiaren edo egizko askatasunaren demokrazian lortu be Ekanduaren mailla ederrena, gure gaurko egunean oraindiño be euskal baita lez agertzen jakuna, fazizta kataliko menperatzaillaren zoraldirako.

Oraiñ, guazan menperatzailletasunak sortzen asi ziranetik zer gertatu zan ikustera.

Atutxa'tar Paul

Zornotzan 2.017ko urtean Urrillaren 16an